

УДК 330.837

СИЛА ДЕРЖАВИ ЯК ПОКАЗНИК ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ УРЯДОМ СВОЇХ ЕКОНОМІЧНИХ ФУНКЦІЙ

*Г. М. Пилипенко, д. е. н., професор, ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
pelepenkoYi@mail.ru*

У статті створено концептуальне підґрунтя виокремлення понять «сила держави» та «сфера держави», які дозволяють розмежувати види діяльності уряду, спрямовані, з одного боку, на координацію економічної діяльності, а з іншого – на виконання економічних функцій, пов'язаних з управлінням наданими у розпорядження держави ресурсами. На основі концепції хвилеподібного характеру взаємодії держави та ринку виділено регулюючі функції держави і власне координаційні. У хронологічному вимірі доведено періодичність послаблення та посилення координаційних функцій держави при постійному розширенні регулюючих.

Ключові слова: сила держави, сфера держави, координація економічної діяльності, економічні функції держави, координаційні функції держави, взаємодія держави і ринку.

Постановка проблеми. Останні роки соціально-економічного й політичного розвитку України виокремили у якості пріоритетної проблему побудови інституту ефективною держави. Починаючи з 90-х рр. ХХ ст., періоду, коли уряд взяв курс на створення засад ринкової економіки за неоліберальним сценарієм, в українському суспільстві відбулося масштабне скорочення державного сектора економіки на користь механізмів саморегулювання. Беручи за зразок моделі змішаної економіки, які ефективно функціонують у Західній Європі та США, реформатори намагалися звести до мінімуму державну участь в економіці та надати більшої свободи ринку. Практика показала помилковість подібних заходів: ринкові механізми без створення відповідного інституціонального середовища так і не змогли ефективно регулювати економічну діяльність, а держава виявилась занадто слабкою, щоб вирішувати економічні й політичні проблеми. Все це знову актуалізувало проблему пошуку оптимального співвідношення держави і ринку та вимагало її наукового вирішення.

Досліджуючи дану проблематику, вчені-економісти звернули увагу на той факт, що у різних країнах світу історично склалися доволі різні форми поєднання ринку та держави. Одні національні моделі базуються на переважному впливові ринкових механізмів при мінімальному застосуванні державних регулятивних важелів, у той час як для інших

характерна висока частка державного втручання в економіку. При цьому і моделі з переважанням держави, і моделі з домінуванням ринку могли забезпечувати на практиці майже однакову ефективність у досягненні соціально-економічних цілей розвитку суспільства. Тому відповідь на запитання, якою має бути частка держави в механізмі координації економічної діяльності так і не була остаточно сформована.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що на відміну від більш ранніх досліджень, з другої половини ХХ ст. жодний із напрямів економічної теорії не заперечує необхідності державної присутності в економіці. Різноманітності серед науковців виникають відносно причин та частки, яку мають обіймати ринок і держава у механізмі суспільної координації. З приводу теоретичних положень сучасних магістральних економічних течій стосовно співвідношення держави й ринку досить переконливо висловився Дж. Стігліц – автор найбільш видатної роботи з економіки державного сектора. У вступі до першої частини цього твору вчений пише: «Сьогодні серед американських економістів домінує погляд, згідно з яким обмежене урядове втручання може пом'якшити (але не розв'язати) найскладніші з проблем: уряд повинен брати активну участь у підтримуванні повної зайнятості й пом'якшувати найгірші з проявів бідності, але центральну роль в економіці мають відігравати приватні

підприємства. Проте, існує істотне протиріччя: настільки обмеженою або настільки активною повинна бути роль держави в економіці. Деякі економісти, наприклад, Дж. К. Гелбрейт, вважають, що уряд мусить відігравати більш активну роль, у той час, як інші, зокрема, М. Фрідмен та Дж. Стіглер, вважають, що роль уряду має бути незначною. Погляди на цю проблему змінюються залежно від серйозності невдач ринку та ефективної роботи уряду з метою їх подолання» [1, с.29].

Дійсно, сучасна неокласична теорія виходить із здатності ринку до саморегулювання, а тому дає на запитання відносно оптимального співвідношення держави і ринку цілком просту відповідь: якою мірою ринок не справляється з вирішенням економічних проблем, такою самою буде й міра впливу на них держави. Як правило, це її мінімально можлива участь, зумовлена неспроможністю ринку досягти «покращення за Парето».

Вчення Дж. М. Кейнса, який став першим економістом, що вийшов за межі неокласичного розуміння координації економічної діяльності як виключно ринкового процесу і визнав необхідність участі в цьому процесі держави, як не парадоксально, сьогодні вже не надто відрізняється від поглядів на взаємовідносини ринку і держави представників сучасної неокласики. Як відомо, у 30-ті рр. ХХ ст. Дж. М. Кейнс наголошував на необхідності державного втручання в ринковий механізм, виходячи з його нездатності забезпечити в умовах монополізму узгодження економічних інтересів суб'єктів. «Найсуттєвішими вадами економічного устрою, у якому ми живемо, – писав Кейнс, – є його неспроможність забезпечити повну зайнятість, а також відрегулювати довірливий і несправедливий розподіл багатства та доходів» [2, с.341]. Як альтернативу вчений пропонував розширення функцій уряду при збереженні основних засад системи вільного ринку.

Дж. М. Кейнс вважав ідеальним таке суспільство, що виникає як амальгама приватного капіталізму і державного соціалізму та втілює, з одного боку, завдання уряду коригувати індивідуальну схильність до споживання й прагнення до інвестування, а з іншого – проводити політику соціального захисту. [3, с.128]. Така система не виключає

«всякого роду компроміси й способи співробітництва держави з приватною ініціативою. Однак, поза цим (*регулюванням схильностей до споживання й інвестування – курсив мій*) немає очевидних причин для системи державного соціалізму, яка б охопила більшу частину економічного життя» [2, с.346]. Як випливає з вищевикладеного, створена Кейнсом модель поєднання ринкової координації з державним регулюванням економіки, незважаючи на застосований ученим макроекономічний підхід до інших економічних явищ, базувалась все ж таки на теоретичних засадах неокласики. Спочатку сам Кейнс, а потім і його послідовники – творці неокласичного синтезу Дж. Хікс, П. Самуельсон і Д. Патінкін – акцентували увагу на тому, що державне втручання в механізм ринкової координації необхідно застосовувати тільки під час кризових станів економіки. Коли ж вона виходить на стадію економічного зростання, заходи державної економічної політики втрачають свою доцільність. В умовах стабільного розвитку на повну силу починають діяти ринкові регулятори.

Теоретики посткейнсіанства вважають, що оскільки економічну політику проводить держава й вона ж забезпечує примусові заходи до виконання контрактних зобов'язань, то механізм ринкової координації доповнюється державним регулюванням. Головна функція держави полягає зовсім не в усуненні негативних екстерналій і не в боротьбі з монополізмом, – вважають представники посткейнсіанства, – а в тому, що вона примушує до виконання контрактних зобов'язань, тобто забезпечує їх інфорсмент... Без такої діяльності ставиться під загрозу саме існування ринку, оскільки втрачається довіра до контрактів і більшість суб'єктів будуть уникати їх укладання» [4, с. 15–16]. Таким чином, кейнсіанці як прихильники державного інтервенціоналізму, не створили, однак, альтернативної до неокласики позиції – держава в їхніх теоретичних побудовах так і залишилася не економічною силою, що втручається в ринковий механізм з метою регулювання циклічного розвитку та забезпечення й захисту контрактів.

На відміну від неокласики і кейнсіанства інституціональна теорія досліджує державу не тільки як регулятора «фіаско» рин-

ку, але й говорить про її власні «провали». Прагнення держави допомогти ринку у вирішенні економічних проблем далеко не завжди досягає мети: із збільшенням масштабів державного сектора в ньому починає формуватись власна внутрішня логіка прийняття рішень – бюрократизм, лобізм, корупція. Представники теорії суспільного вибору, досліджуючи ці проблеми, переконливо доводять, що урядова діяльність такого роду завдає суспільству не меншої шкоди, ніж ринкова недосконалість.

Таким чином, економісти не встановлюють абсолютних меж для ринку та держави. Співвідношення між ними розглядається як плинне й таке, що змінюється залежно від ефективності роботи останніх. Наприклад, М. Фрідмен у свій час стверджував: «Наші принципи не дають жорстких рецептів відносно того, у яких межах доцільно використовувати уряд для спільного виконання завдань, які важко або неможливо виконати за рахунок строгого добровільного обміну, тобто за допомогою ринку. У кожному випадку, коли пропонують удатися до урядового втручання, слід скласти балансову відомість і записами переваги й недоліки такого кроку» [5, с. 29]. Як уявляється, постанова питання у такому контексті не вирішує проблеми визначення критерію розмежування часток держави і ринку у механізмі суспільної координації.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає у визначенні методологічного підходу щодо визначення оптимального співвідношення між ринком і державою в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна наука, пов'язуючи ринок із саморегулюванням, а державу – із свідомою організацією, пояснює суть цих механізмів у вигляді сил, що діють в одній площині; а конкретніше, більше ринку означає послаблення ролі свідомого управління і, навпаки, зростання масштабів державного втручання в економічні процеси – це підриєв основ саморегулювання. Іншими словами, некомпенсоване посилення однієї із складових механізму координації відбувається, головним чином, за рахунок послаблення іншої.

Домінування описаного підходу до ана-

лізу співвідношення ринку й держави знайшло своє відображення і в існуючих на сьогодні спробах економістів з'ясувати характер взаємодії цих механізмів у динаміці. В економічній літературі останнім часом навіть набула популярності концепція хвилеподібного характеру формування співвідношення державного й ринкового впливу, у якій досить чітко відображено посилення ролі однієї складової механізму регуляції за рахунок відносного зменшення іншої. Наприклад, С. Серьогіна вказує на подібну закономірність, відзначаючи, що «... у ході історичного розвитку економічної системи відбувається чергове посилення двох суперечливих форм організації економічних процесів – ринкового механізму і державного регулювання економіки [6, с. 192]. У найбільш узагальненому вигляді графічну інтерпретацію подібних уявлень подано на рис. 1.

Незважаючи на те, що ці графіки демонструють взаємозв'язок між державним і ринковим регулюванням у перехідних економічних системах, аналогічні процеси дослідники виявляють також у відносно стійких економічних системах [206].

Так, на рис. 1,а) крива відображає загальну картину хвилеподібного взаємозв'язку держави й ринку, а рис. 1,б) демонструє їх частку. Оскільки ринкові й державні регулятори доповнюють один одного, то сума їхніх часток завжди буде дорівнювати одиниці. Звідси графік 2 із графіка 1 рис. 1,б) будують шляхом переміщення вздовж осі ординат початку хвилеподібної кривої, а потім цю криву дзеркально відображають уздовж пунктирної прямої x_6 . Хвилеподібна крива як на графіку 1, так і на графіку 2, буде перебувати в зоні, обмеженій двома паралельними прямими – паралелями 0 і 1, не перетинаючись з ними і не торкаючись їх. На рис. 1,а) обидві хвилеподібні криві не обмежені, тому що відображають абсолютні значення ринкових і державних регуляторів.

Як бачимо, вищевикладена концепція досить схематично розкриває механізм взаємодії держави й ринку, хоча з погляду логіки в ній відшукується певне раціональне зерно – держава дійсно відігравала далеко не однакову роль у регулюванні економічних процесів на різних історичних етапах економічного розвитку. Достатньо порівняти в хронологіч-

ному вимірі економічну політику тільки двох американських президентів – Ф. Рузвельта у 30-ті рр. XX ст. і Р. Рейгана у 70-ті рр. – і

вищенаведена думка отримає своє логічне підтвердження.

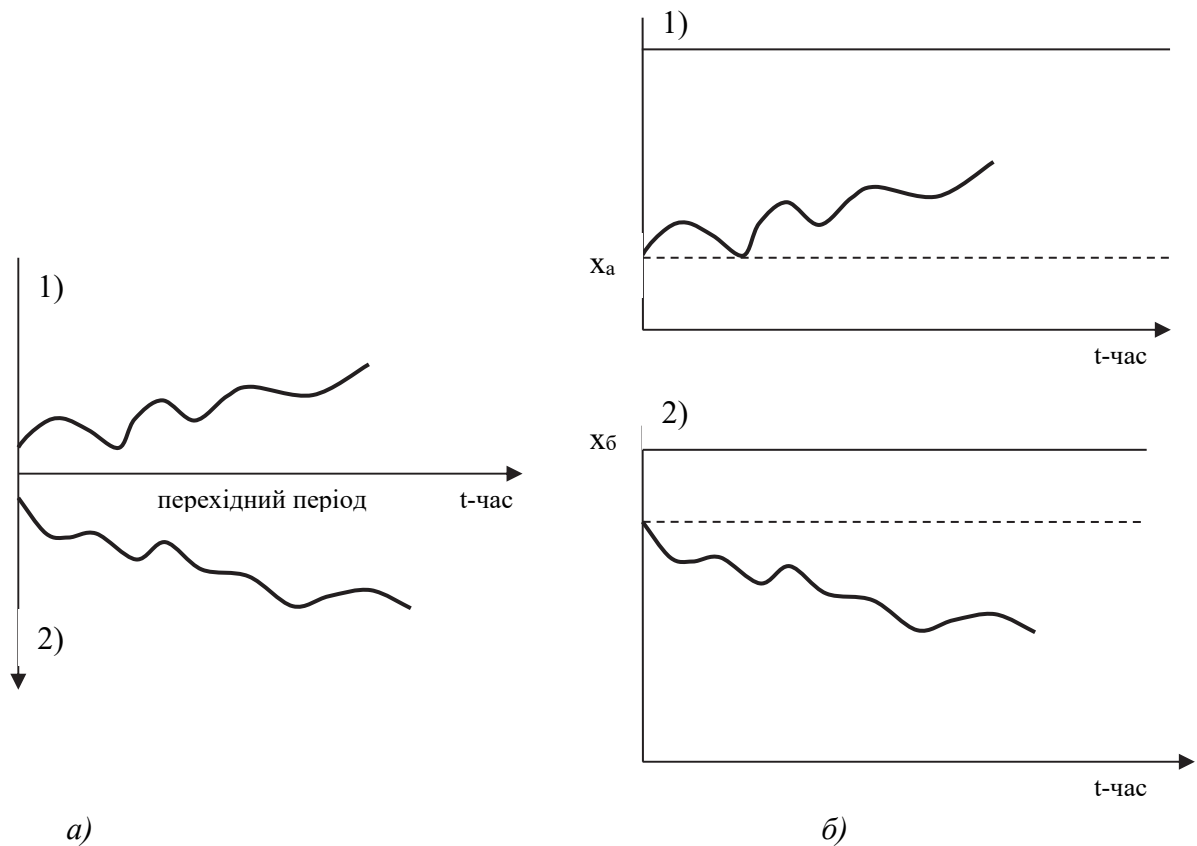

Рис. 1. Хвилеподібний характер взаємозв'язку державного регулювання і ринкового саморегулювання [7, с. 11].

Як відомо, адміністрація Ф. Рузвельта всіма доступними засобами сприяла утвердженню досить значного державного впливу на перебіг економічних процесів, у той час як консерватор Р. Рейган домагався його відчутного звуження. Якщо ж звернутися до кількісних методик оцінки державної участі в економіці (встановлення частки податків або державних видатків у ВВП, оцінки кількісного значення виконання державою економічних функцій, визначення збиткового податкового тягаря, оцінки державного боргу, визначення частки державних службовців у зайнятості тощо), то починаючи з 1913 р. вони демонструють постійне збільшення частки держави у регулюванні економіки. Виявляється явна суперечність між показниками, отриманими у ході кількісного оцінювання частки держави в економіці і результатами логіко-історичного аналізу. Чому так відбувається?

Глибокий аналіз теоретичних джерел, в

яких розглядаються проблеми державного управління з погляду соціології, політології та соціальної філософії, а також робота з даними міжнародних статистичних баз, дозволили дійти висновку про різний зміст, який вкладають сьогодні представники окремих напрямів соціальної науки у поняття держава. До речі, у свій час Ф. фон Хайек звертав увагу на термінологічну плутанину, яка виникла внаслідок неправильного перекладу ряду наукових робіт фундаментального характеру різними мовами. «Англійською, – пише вчений, – можна і тривалий час було прийнято обговорювати ці (*спонтанний і організований – курсив мій*) порядки через проведення різниці між «суспільством» (society) і урядом (government). Доки мова йде про одну країну, при обговоренні цих проблем немає потреби використовувати метафізично навантажений термін «державна» (state). За останні сто років, головним чином під впливом континентальних і гегельянських ідей,

значного поширення набула практика говорити про «державу» (переважно з великої букви) в тих випадках, де точніше й доцільніше було б говорити про «уряд». Виконує дії або проводить політику завжди організація, яка називається урядом. Зовсім не сприяє ясності, коли термін «державу» вживається там, де достатньо було б використати термін «уряд». І нарешті вже цілковита плутанина виникає тоді, коли, бажаючи порівняти стихійний порядок і організацію, суспільству протиставляють не «уряд», а «державу» [8, с.66].

Саме така термінологічна невизначеність характерна як для вітчизняної, так і російської економічної науки. За усталеною традицією, переклад західної економічної літератури українською та російською мовами здійснювався на основі використання єдиного терміна – «державу» й ігнорування його мовних відтінків, які вказують на різну сферу застосування даного поняття. Відтак, у середовищі вітчизняної науки не розрізняються терміни, що відображають різні аспекти економічної діяльності уряду.

Загально визнаним і зрозумілим явищем сучасності є те, що урядові функції реалізуються у двох напрямках. По-перше, це виконання необхідних з огляду на суспільні цілі економічних функцій (згідно з неокласичною версією – виправлення «фіаско» ринку) і, по-друге, це примус до виконання правил ринкової діяльності (за інституціональною теорією – дотримання правил гри, встановлення економічного порядку). Проте в середовищі економістів між цими двома функціями уряду чітка різниця не проводиться, хоча вона є бажаною. У нашому ж дослідженні виявляється досить важливим розуміння відмінностей між функцією уряду, яку він реалізує через примус до виконання правил, тим самим створюючи умови для функціонування ринку, і функцією, коли він тільки керує ресурсами, наданими йому в розпорядження. З цих причин надалі будемо використовувати різні функціонально зумовлені терміни, а не єдиний «державу».

У зв'язку з цим, продовжуючи соціологічну традицію М. Вебера, який запропонував для визначення суті держави (state) використовувати термін «сила держави», вважаємо за необхідне вживати його як поняття, що

відображає діяльність уряду в частині примусу до виконання правил. М. Вебер у своїй теорії організацій визначає державу як «людську спільноту, що претендує на монополію законного використання фізичної сили всередині певної території» [9]. М. Вебер у своєму розумінні сили держави веде мову про монополію на насильство, в основі якої – військова могутність, ресурси поліції та судової системи, а також ідеологія як засіб забезпечення легітимності права на таке насильство.

Застосовуючи дане поняття до економічної діяльності уряду, будемо мати на увазі здатність держави координувати економічні дії, тобто здійснювати примус до виконання правил гри. Термін «сила держави» в нашому розумінні буде означати, по-перше, здатність створювати закони і забезпечувати їх виконання. По-друге, збирати податки, на основі чого уряд взагалі зможе виконувати свої економічні функції й проводити економічну політику. По-третє, встановлювати між економічними агентами межі свободи й необхідності. По-четверте, через ідеологічні важелі формувати економічну свідомість нації. Оскільки всі ці функції пов'язані з політичною владою, то термін «сила держави» будемо використовувати ще й у розумінні влади, тобто здатності здійснювати контроль над економічними ресурсами в межах національної економіки.

Для вивчення діяльності уряду, спрямованої на виконання економічних функцій, пов'язаних з управлінням наданими у розпорядження держави ресурсами, будуть використовуватися терміни «масштаб, або сфера державної участі в економіці». Відтак, у дослідженні процесів координації економічної діяльності необхідно вести мову про силу держави, а в аналізі процесів регулювання економіки – про сферу держави. Здійснивши такі попередні уточнення, повернімося до проблеми хвилеподібного характеру взаємодії держави та ринку, виокремивши у цьому процесі регулюючі функції держави і власне координаційні.

З метою з'ясування причин постійного зростання масштабів державного втручання в економіку й послаблення ринкового саморегулювання, про що свідчать результати застосування методик кількісного оцінювання

державної участі в економіці, пропонуємо провести якісний аналіз описаних процесів. Для цього беремо до уваги факти економічної історії та дані про зміни співвідношення державних і ринкових регуляторів у хронологічному вимірі.

Зауважимо, що на цьому етапі дослідження ми ще не будемо оперувати кількісними параметрами, які можуть свідчити про силу держави у різні періоди її розвитку. Згідно з європейськими та американськими науковими традиціями не прийнято в економічних дослідженнях теоретичного характеру використовувати будь-які кількісні характеристики сили держави. Наприклад, у вже згаданій нами фундаментальній роботі Дж. Стігліца не трапляється жодної цифри, яка б свідчила про те, якою мірою необхідно використовувати державний примус. Учений обговорює цю проблему, застосовуючи поняття активності держави або її пасивності. «Вважалося, – пише Дж. Стігліц, – що для най-

повнішого задоволення суспільних потреб необхідно мати сильний уряд, тому меркантилісти відстоювали необхідність активних дій уряду для розвитку промисловості й торгівлі...» і под. [1, с. 92–93]. Аналогічна термінологія і стиль викладу матеріалу при дослідженні сили держави характерні також для інших науковців.

Підтримуючи дану традицію, аналізуємо з урахуванням даних економічної історії активність держави у хронологічному вимірі. Для цього виокремлюємо періоди, які були переломними в економічному розвитку суспільства, оскільки знаменували становлення та еволюцію ринкової економіки й затвердження різних способів впливу на неї держави. Для зручності зводимо виконану періодизацію в табл. 1, отримуючи при цьому в узагальненому вигляді різні варіанти співвідношень ринку й держави, які мали місце протягом певних історичних періодів в економіці ряду країн.

Таблиця 1

Співвідношення ринку й держави у хронологічному вимірі

Хронологічний період	Функції держави	Державна активність
XV–XVIII століття	– регулювання зовнішньої торгівлі – підтримка національних виробників експортної продукції	Значна. Координація базується на силі держави, традиціях і моралі
XIX –до першої світової війни	– регулювання конкуренції – регулювання цін – проведення соціальної політики – створення правових основ функціонування ринку	Незначна. Координація базується на ринкових і неформальних механізмах
Перша світова війна–50-ті роки XX століття	– регулювання цін і доходів – державні закупівлі – встановлення правил перерозподілу продукції	Значна. Перевага державної координації на фоні звуження ринкової
50-ті – 80-ті роки XX століття	– соціальна політика – антициклічне регулювання	Незначна. Перевага ринкової координації на фоні звуження державної
90-ті роки XX століття – по наші часи	– формування «правил гри» – регулювання конкуренції – контроль над грошовим обігом і зовнішньоекономічною діяльністю – соціальна політика – надання суспільних благ – регулювання зовнішніх ефектів і асиметричних ринків – стабілізаційна політика	Значна. Координація здійснюється за рахунок примусових законодавчих і виконавчих заходів державної влади в поєднанні з ринковою координацією

Як свідчать дані таблиці, перший період (XV–XVIII ст.) не відзначався відчутним зростанням участі держави в механізмі економічної координації, яка тоді здійснювалась

переважно за рахунок традицій і моралі. Цей період був пов'язаний із процесами первісного нагромадження капіталу та формування самого інституту ринку як ще однієї із мож-

ливих форм координації людської активності. Як відомо, до цього історичного моменту функції держави окреслювалися тільки підтриманням правопорядку і безпеки громадян, для чого з населення стягувалися необхідні податки. Саме вони й слугували тією граничною зоною, у якій перетиналися політична й економічна сфери суспільства.

Отже в XV–XVIII століттях масштаб державної участі в економіці був практично мінімальним. Разом з тим, як свідчать історичні факти, у даний період саме «регулююча рука» держави досить жорстко формувала необхідні передумови для функціонування ринку, створюючи, з одного боку, інститути й організації, а з іншого, примушуючи суб'єктів до виконання встановлених правил. Як відомо, уряди провідних країн підтримували свій національний капітал у боротьбі з іноземними конкурентами за ринки збуту, чим, власне, сприяли активізації зовнішньої торгівлі й розвитку своїх внутрішніх ринків. Ця підтримка здійснювалась більшою мірою за рахунок застосування політичних засобів, які реалізовувались завдяки необмеженій владі монарха.

Найбільш відомим прикладом політичного впливу держави на економічний розвиток є Навігаційний акт – англійський закон, спрямований проти Голландії, яка досягла на той період значних економічних успіхів за рахунок проведення посередницьких торгових операцій. Згідно з цим законом товари із Азії, Африки й Америки могли ввозитися до Англії тільки на англійських суднах, а із європейських країн – на суднах тільки тих держав, у яких ці товари були вироблені. Це сприяло формуванню морської могутності Англії та реалізації прагнень англійського підприємництва до захоплення колоній. За таких умов держава також не залишалася осторонь. Достатньо згадати військові експедиції Кромвеля до Ірландії (1649–1652) та Голландії (1652–1654) з метою досягнення панівного становища Англії у світовій торгівлі, а також війну в союзі з Францією проти Іспанії (1655), після закінчення якої англійський капітал зміг прийти на Ямаїку і в Середземномор'я, підписання в 1654 р. договору з Португалією, за яким англійським судновласникам було надано право на весь обсяг торгівлі з цією країною та її колоніями тощо.

До подібних актів «розчищення» національним виробникам шляху на зовнішній ринок політичними засобами можна також віднести наполеонівську континентальну блокаду та війни французького імператора, які, врешті-решт, стали для Росії Петра I «вікном у Європу». Усі перелічені події об'єктивно були викликані необхідністю пошуків джерел сировини й ринків збуту. Разом з тим необхідно відзначити, що паралельно із зовнішньоекономічними протекціоністськими заходами держава запроваджувала цілий ряд законодавчих актів, спрямованих на становлення й розвиток внутрішнього ринку.

Його формування практично всіма країнами відбувалось через систему митного протекціонізму, а просування місцевої продукції на світові ринки – за рахунок експортних важелів. Так, хлібні закони, що діяли в Англії з XV по XIX ст., встановлювали високі митні збори на імпорту пшениці, ячменю та інших сільськогосподарських продуктів при одночасному застосуванні у ряді випадків низьких ставок експортного мита на зерно. Ці заходи сприяли зростанню цін на внутрішньому ринку й розширенню зовнішньоторговельних операцій.

Швидкий розвиток мануфактурного виробництва Франції, а далі поглиблення місткості внутрішнього ринку країни, також пов'язується із активним державним втручанням у спонтанні процеси. Як свідчить історія, саме завдяки економічній політиці Ж. Б. Кольбера, у межах якої підприємцям-виробникам експортних товарів надавалися суттєві державні субсидії, відбувається поживлення економічної кон'юнктури і вихід на зовнішні ринки французького капіталу. Щодо історичного досвіду Російської імперії, то в ній взагалі розвиток промисловості був справою державною, а не приватною. У більшості випадків великі мануфактури виникали виключно зусиллями царя, а не підприємців. Більше того, для них створювалися сприятливі умови: надавалися дешеві або безвідсоткові кредити, випуск продукції часто забезпечувався державними замовленнями, а збут – вигідними митними умовами.

Розглянуті вище факти свідчать про значне посилення державного впливу на економічні процеси, реалізація якого відбува-

лась виключним чином в політичному полі. Поряд з цим розширення внутрішніх ринків і зовнішньоторговельних операцій у XV–XVI ст. супроводжувалось створенням інститутів, пов'язаних із правом. Саме в цей період виникають такі важливі для розвитку торгівлі явища, як страхові процеси, векселі, судові фрахти, договори з продажу, угоди про партнерство, патенти, арбітраж. Показовим у цьому відношенні є «Закон про патенти» (Англія, 1623), який виключав конкуренцію і встановлював монополію на використання винаходу, яка знімалась тільки через 14 років, а надалі передбачалась виплата премії винахіднику.

Створюючи засади ринкової економіки політичним і правовим шляхом держава змінювала економічне середовище, сприяючи поступовій модифікації звичних способів поведінки й створенню нових структур, які цю поведінку спрямовували в загальноновизнане русло. Прикладом таких процесів можуть слугувати нові економічні об'єднання, які базувались вже не на родинних, а на чисто ділових відносинах. Серед компаній, які почали функціонувати вже не на об'єднанні окремих осіб, а були наслідком злиття капіталів, особливого впливу набули Ост-Індська компанія (1600) і Англійський банк (1694). До речі, основною функцією цього банку вже був не випуск банкнот, а надання торгово-промислового кредиту.

Іншою ринковою структурою, виникнення якої також є результатом розширення торгівлі, стала товарна біржа. Як відомо, у XVI ст. обсяг товарної маси настільки збільшився, що при здійсненні оптових трансакцій огляд усього обсягу продукції, яка підлягала продажу, став досить складною справою. Таким чином поступово перейшли до огляду тільки зразків товарів у спеціально відведених для здійснення таких операцій місцях – товарних біржах. У їхніх межах купці отримали можливість укладати торгові угоди при відсутності наявного товару, а це передбачало вміння обслуговувати подібні операції, а також формування інститутів, які гарантували б дотримання цих угод.

З огляду на описані вище факти, розвиток ринкових інститутів відбувався як під впливом державного протекціонізму, так і еволюційним шляхом, коли неформальні

правила з розширенням сфери своєї дії набували форми формальних, тобто поступово закріплювалися в законах, статутах та в інших документах. Але в цей період саме держава забезпечувала захист прав власності й виконання контрактів, підтримувала створення правових форм, що відповідають потребам економічного розвитку. Як зазначає К. Поланьї, «дорога до вільного ринку була відкритою і залишалась відкритою тільки завдяки величезному зростанню інтервенціоністських заходів, організованих і контрольованих центром» [10, с.157].

Другий період (XIX ст. – до Першої світової війни 1914 р.) відображає відчутне зниження державного впливу на економічні процеси, послаблення монархічно-владної сили держави у плані здійснення примусу до виконання правил. Починаючи з буржуазно-демократичних революцій у Нідерландах, Англії та Франції, відкривається нова епоха, пов'язана із переходом до політики «laissez faire». Практично у всіх індустріальних країнах відбувається становлення представницького уряду і панування закону. Саме в цей період держава починає існувати самостійно поряд з громадянським суспільством, сформованим зусиллями сильної та автономної аристократії, підприємців та їхніх союзів, купців, професійні організації робітників, об'єднання ремісників і селян. Створився новий тип держави, яка базується вже на демократичних принципах.

На фоні політичних зрушень даного періоду відбуваються прогресивні зміни і в економічній сфері. Вони пов'язані із усуненням тих інститутів, що перешкоджали розвитку господарського життя. У сільському господарстві – це феодално-кріпосницькі відносини; у промисловості – виключні привілеї на виробництво й торгівлю всередині країни; у зовнішній торгівлі – заборони на ввезення і вивезення товарів, а також монополія окремих торговельних компаній та обмеження на іноземне судноплавство. Виробникам надається право самим обирати сферу застосування капіталу й збувати товари в будь-який час і за будь-якою ціною.

Поступове знищення всіх перелічених обмежень сприяє розвитку свободи особистості й економічної свободи у всій широті прояву її форм – свободи підприємництва й

збуту, свободи торгівлі, свободи договору, свободи переміщення й вибору занять. Усе це значно розширило сферу ринкового регулювання й послабило здатність державної влади впливати на перебіг економічних процесів.

Разом з тим, слід звернути особливу увагу на те, що в таких умовах значно розширюються економічні функції держави. Якщо в XV–XVIII ст. вона лише «нічний сторож», то зараз – організація, що забезпечує ефективне функціонування ринкового механізму й гармонізацію інтересів членів суспільства. Так, практично у всіх індустріальних країнах до традиційних функцій держави додається регулювання конкуренції (в Англії і Франції – це здебільшого заборона діяльності ремісничих корпорацій, зняття виключних монопольних привілеїв, показовим прикладом чого є відміна в 1846 р. англійських «Хлібних законів», у США – заборона об'єднань, які обмежували свободу конкуренції (Закон Шермана 1890 р.), у Німеччині – відміна цехової системи і встановлення свободи промислів згідно з Промисловим статутом 1869 р. (набув чинності імперського закону в 1871 р.), у Росії – створення 1910 р. урядової комісії з обмеження монополій.

Якщо раніше держава регулювала тільки трудові відносини, то у 80–90-х рр. XIX ст. урядами багатьох індустріальних країн приймаються прогресивні трудові закони соціальної спрямованості, що обмежують застосування дитячої праці, встановлюють тривалість робочого дня, вводять страхування на випадок безробіття та з пенсійного забезпечення по старості. Першою країною, у якій уряд почав виконувати соціальну функцію, була Німеччина (наприклад, «соціальні закони» Бісмарка 1881–1889 рр.). Надалі подібні функції стали традиційними і для інших країн. Для прикладу досить згадати Англію, де спостерігалось значне розширення урядових соціальних функцій. Починаючи з прийняття Закону про пенсії по старості 1908 р., англійський уряд вживає систематичних заходів з упровадження соціальної допомоги, а саме: вводить субсидії та виплати у зв'язку з хворобою робітникам, їхнє безоплатне лікування. У 1891 р. в цій країні вводиться безкоштовна початкова освіта, а закон 1902 р. зробив доступною для широких верств на-

селення й середню освіту. Загалом з 1870 по 1895 рр. витрати англійського уряду на народну освіту зросли аж у 7 разів [11, с.41].

Разом з цим спостерігається вплив держави на процеси ціноутворення, що можна сприймати як зародження нових функцій та елементів її економічної політики. Тарифи на послуги державних залізничних шляхів, пошти, телеграфу, державні монопольні ціни на акцизні товари, продаж продовольства із державних запасів у неврожайні роки, митна політика й непряме оподаткування – ось далеко не повний перелік державних заходів у сфері регулювання ціноутворення кінця XVIII – початку XX ст. Як випливає із проведеного аналізу, у цей період відбувається значне послаблення впливу держави на прийняття економічних рішень, що супроводжується одночасним розширенням її економічних функцій.

Третій період (з Першої світової війни 1914 р. до 80-х рр. XX ст.) став переломним в історії процесу державного втручання в економіку. Перша світова війна, депресія, що розпочалася вслід за нею, а потім і Друга світова війна сприяли посиленню ступеня впливу держави на економічну сферу при одно-часному розширенні її функцій. Останні за-знали змін як за обсягом, так і за складністю виконуваних завдань.

В умовах воєнного часу встановлюються елементи урядового контролю над виробництвом, держава підпорядковує своїй волі діяльність приватного підприємництва. Промислові організації мілітаризуються, управління переходить в руки військової бюрократії та чиновників, а промисловці стають простими радниками при військовому командуванні. Створюються спеціальні органи регулювання промислового виробництва, зокрема, військового. Прикладом таких структур є Державний апарат управління промисловістю та Військове управління (Німеччина), Військово-промислова рада й комітети державного регулювання господарства (США).

У цей період остаточно утверджується економічна функція держави, спрямована на регулювання цін. Вона реалізується як через адміністративні важелі (встановлення граничних цін, жорсткий розподіл продуктів за пайовою системою тощо), так і непрямі методи. Прикладом може бути встановлення дотацій

на окремі види товарів, зокрема, на хліб, що ввозиться із за кордону, організація державних закупівель продуктів і державних замовлень.

З одного боку, держава виступає в ролі найбільшого покупця, що здійснює заготівлю значної кількості товарів першої необхідності, а з іншого – вона є продавцем заготовлених товарів, який диктує ринку свої ціни. Планомірна організація централізованих закупівель і постачання виявилась в руках держави могутнім засобом влади над ринком. Нові організаційні форми державного управління набули грандіозних масштабів: держава примусово формувала на основі діючих підприємницьких структур військово-акціонерні товариства, встановлювала ціни, контролювала вивезення продукції, обмежувала доходи підприємців, нормувала виробничі запаси, встановлювала правила розподілу готової продукції, вирішувала робітничі питання. По суті, вона взяла на себе майже всі функції підприємця, залишаючи йому тільки право на отримання прибутку.

Ситуація під час та після Другої світової війни ще більше посилила тенденцію до зростання державного впливу. Логіка воєнної економіки об'єктивно вимагає збільшення масштабів централізації та регламентації, а повоєнний період завжди потребує концентрації зусиль на відбудові зруйнованого господарства. У 40–50-ті роки ХХ ст. усі без винятку країни Європи і США довели частку державних витрат у середньому до 30 % від ВВП і значно розширили сферу застосування адміністративних важелів управління.

Ще однією важливою особливістю даного історичного періоду було те, що між двома світовими війнами державне регулювання економіки вперше розширилось і набуло принципово нових форм у мирний час. Цьому сприяла небувала глибина кризових потрясінь 1929–1933 рр. У цей період переосмислюється сама ідея саморегульованої ринкової економіки. Дж. М. Кейнсом теоретично доводиться неспроможність ринку в умовах монополізму встановлювати рівновагу, що потребує втручання політичних інститутів, найбільш дієвим з яких вважається держава. Практичні кроки Ф. Рузвельта в США та нацистського уряду в Німеччині демонструють на практиці, що шляхом збіль-

шення державних видатків можна стимулювати попит, розширювати зайнятість і сприяти зростанню прибутковості підприємницького сектора. З цих часів ідеї державного регулювання й планування економіки стають панівними, а держава отримує ідейне обґрунтування легітимності своєї участі в перебігу економічних процесів.

Повоєнний розвиток у більшості європейських країн і США відбувається за високої активності держави. Майже всюди формується масштабний державний сектор, швидко збільшується частка національного доходу, який перерозподіляється через бюджетну систему (до 50 % ВВП майже у всіх розвинутих країнах) та йде, в основному, на соціальні потреби.

Четвертий період (з 80-х рр. ХХ ст. по наші часи) пов'язаний із суттєвим обмеженням соціальних та економічних функцій держави й посиленням впливу ринкових сил на економіку. Консервативні партії, які прийшли до влади в більшості розвинутих країн у 80-ті рр., застосували ряд цілеспрямованих заходів з перебудови системи взаємовідносин між державою та приватним сектором, унаслідок чого змінилось як співвідношення між державним і ринковим регулюванням, так і механізм самого державного впливу.

Як зазначає І. Осадча, «ці зміни в стратегії державного втручання в економіку були викликані новим етапом розгортання НТР, інтернаціоналізацією капіталістичних господарських відносин, а також кардинальними зрушеннями в соціальній структурі суспільства... Не менш вагому роль відіграло і наростання протиріч, викликане екстенсивним розростанням державного бюрократичного апарату й прямих форм його втручання в економіку» [12, с.80].

Головними проблемами регулювання у 80-ті рр. вважались, по-перше, зосередження надмірної влади в руках держави, яка за допомогою громіздкої бюрократії здійснювала жорстке регулювання економіки, і, по-друге, невиправдано велика влада профспілок. Лідери останніх часто керувалися особистими інтересами і погрожували великим підприємцям перманентними страйками.

Нові пріоритети економічного регулювання передбачали, що конкуренція, ринок, а

також індикативне планування набувають значного поширення при збереженні провідної ролі держави у забезпеченні стратегічних умов розвитку й конкурентоспроможності. Розпочався процес приватизації, модернізації організаційних структур і методів управління, які були спрямовані на підвищення дієвості цінового механізму, дерегулювання фінансової системи.

Економічні функції держави змінилися: відбувся поступовий відхід від використання державних витрат як інструмента регулювання економічного циклу на користь довгострокового стимулювання економічного зростання за рахунок зменшення податкового тягаря. Зазнали суттєвого скорочення соціальні програми, було скасовано ряд законодавчих актів, що обмежували гнучкість ринків праці. Унаслідок цього склалася нова модель, де основою соціального захисту є сама ринкова економіка, яка розвивається ефективно й доповнюється тільки необхідними заходами з боку держави у плані створення конкурентних умов її функціонування.

Історія консервативних реформ відобразила процес відчутного звуження обсягу функцій держави, які вона виконувала напередодні зміни соціал-демократичних урядів на консервативні. Однак, якщо звернутися до статистичних даних, що відображають участь держави в економіці (див. напр. [13]) то ми не помітимо в даних про жодну із внесених у вибірку країн відчутного кількісного зменшення частки державних витрат у ВВП. Цей показник демонструє у виділених нами третьому і четвертому історичних періодах досить чітко виражений ефект храповика, коли з настанням воєнних або кризових ситуацій державні витрати різко збільшувались, однак після стабілізації економіки та її входження в традиційний режим функціонування вони не поверталися до попереднього рівня. Даний висновок уперше було зроблено в кількох зарубіжних дослідженнях, які базувались на порівнянні міжнародних даних про зростання урядових витрат [14]. На рис. 2 подано схему утворення ефекту храповика [15, с.122].

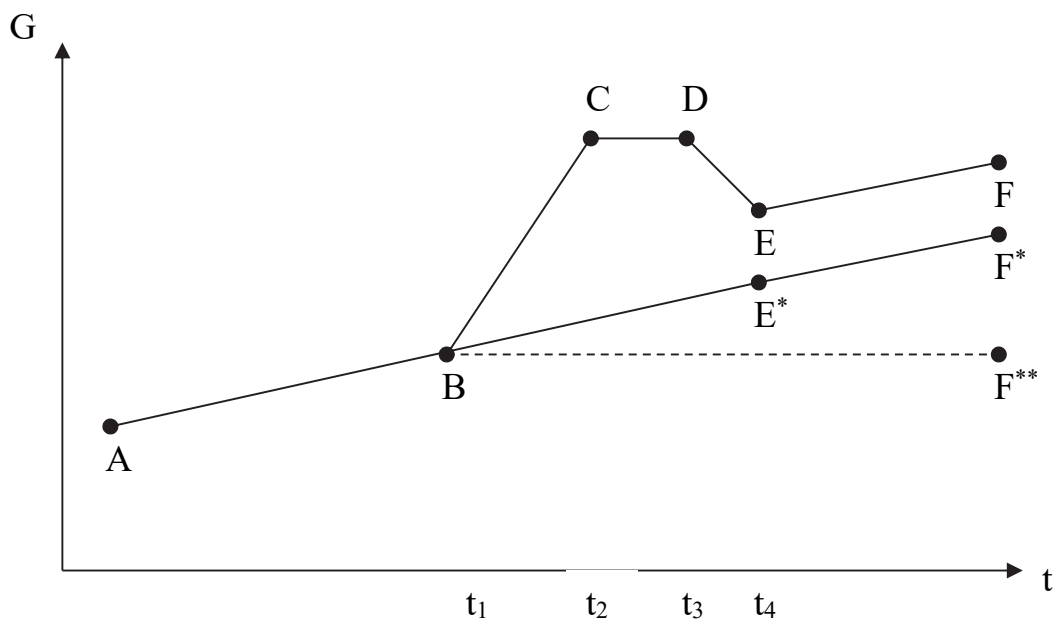

Рис. 2. Схематичне зображення ефекту храповика

Як бачимо, щоразу з настанням надзвичайних подій мали місце п'ять стадій зміни державних витрат: I – до кризовий нормальний стан (відрізок AB); II – розширення (відрізок BC); III – зрілість (відрізок CD); IV – стиснення (відрізок DE) і V – післякризовий нормальний стан (відрізок EF).

Отже, на початку кризи відбувається

різке зростання державних витрат, а в процесі запровадження державою регулюючих заходів спостерігається адаптація до нових умов (зрілість), а після стабілізації державні витрати починають скорочуватись, прагнучи повернутися до свого попереднього рівня. Проте в реальних умовах цього не відбувається – точка E на графіку знаходиться вище

гіпотетичної точки E^* , яка відображає стан державних витрат у разі збереження докризових темпів їхнього зростання. Після завершення кризи й відновлення нормального стану темпи зростання витрат залишаються досить високими, так що будь-яка точка F буде певний час (скоріш за все до настання нової кризи) знаходитися вище гіпотетично відповідній їй точці F^{**} .

Модель ефекту храповика демонструє, що консервативний курс на лібералізацію аж ніяк не означав поразки держави, адже вона об'єктивно мала бути активною, щоб створювати умови для ефективного функціонування ринку. У цей період через взаємодію та боротьбу політичних й економічних інтересів держави, корпорацій, профспілок та інших громадських організацій відбувався тільки перегляд її функцій, поділ сфер впливу між державним і приватним секторами економіки.

Сама ж держава зосереджує у своїх руках небувалу владу над прийняттям економічних рішень, яка базується на примусовій законодавчій і виконавчій тактиці. Лідери неолібералізму навіть вказують на принципову неможливість проведення ліберальних реформ в умовах демократії. Остання вважається розкішшю, можливою тільки за умови відносного багатства суспільства та наявності стійкого середнього класу, який виконує функцію гаранта політичної стабільності. Вони однозначно висловлюються за державне правління через законодавчі рішення та умови жорсткої виконавчої влади, виступають проти демократичного або парламентського прийняття рішень. «Неоліберали скоріше б віддали владу експертам та еліті суспільства, ніж демократії», – констатує Харві [15, с.93]. Як своєрідне пророцтво звучать у цьому контексті слова К. Поланьї, який ще задовго до практичного формування деяких країнах неоліберальних моделей стверджував, що «неможливо створити суспільство, де не було б ні влади, ні примусу, ні застосування сили. Єдиним способом реалізації ліберальної утопії залишається виключно застосування влади, сили, авторитаризму. Ліберальна або неоліберальна модель приречена на те, щоб бути роздавленою авторитаризмом або відвертим фашизмом» [10, с. 256–258]. Отже, протягом описаного нами

періоду відбувається посилення державного впливу на економічну діяльність на фоні змін структурного характеру в системі державних функцій.

Враховуючи у своєму аналізі факти реальності, доходимо висновку, що ті класичні функції, які держава виконувала наприкінці XIX – початку XX ст., повністю збереглися і в наші часи. Захист прав власності, забезпечення свободи підприємництва, законності й правопорядку в господарській сфері, регулювання монополізму, контроль над грошовим обігом і зовнішньоекономічною діяльністю, регулювання взаємовідносин між працею та капіталом, гарантування економічної безпеки країни, – усе це й у сучасних умовах формує досить вагомий сегмент державних функцій. Звичайно, форми, методи й механізми їх виконання зазнали певної модифікації, однак їх класичний набір залишився без змін.

Із розвитком суспільства функції держави тільки розширювалися – з'явилися нові напрями у соціальних функціях (зменшення невинуватості диференціації у доходах, соціальне партнерство, забезпечення стабільності в суспільстві тощо), структурувалися такі функції, як фінансування освіти, формування і підтримка фундаментальної науки, створення спеціальних зон для розробки сучасних технологій, проведення промислової політики, вирішення екологічних питань. Отже, теза про послаблення ринкових і посилення державних впливів на економіку не підтверджується даними реальної практики: насправді має місце виключне розширення тільки сфери державної участі в економіці.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, можна говорити про існування чітко виражених у хронології економічного розвитку чотирьох періодів посилення або послаблення державного впливу на економічні процеси, причому такого, що не залежав від функцій регулювання, які виконувала держава в економіці. Дані, отримані нами в ході дослідження, не підтвердили тезу про постійне зростання державного впливу на економічні процеси, а виявили тільки тенденцію до постійного розширення державних функцій. Разом з цим, на основі історичних фактів було встановлено існування різних співвідношень ринкових і державних важелів впливу на економічну діяльність суб'єктів, які

встановлювались у кожний конкретний момент еволюції найбільш розвинутих в економічному відношенні країн світу.

Однак, якщо розглядати сили впливовості ринку й держави на економічну діяльність суб'єктів, то тут виявляються досить різні комбінації векторів державної та ринкової координації. При цьому аналіз виділених нами етапів взаємодії держави і ринку в історичній ретроспективі, проведений з огляду на механізми координації окремих економічних систем, виявив, що на фоні кількісного зростання показників державної участі в економіці у кожній конкретній національній моделі регулювання сила впливу держави й ринку ніколи не була достеменно визначеною. Навіть досить ліберальні національні моделі, де регулюючий вплив держави в плані виконання необхідних функцій регулювання було зведено до необхідного мінімуму, мали місце значні періоди посилення її ролі як координатора економічних процесів. І, навпаки, жорстко контрольовані державною владою економічні системи «допускали» у свій механізм регулювання ринкову стихію. І в першому, і в другому випадках економічна система тільки вигравала.

Висновки. Отже, як показано нами, держава й ринок ніколи не виступали силами, що діють в одній площині. Посилення впливовості ринку на досягнення координації економічних процесів не означало послаблення ролі свідомого управління в досягненні упорядкованості системи і навпаки. Виходячи із поданої доказової бази, стає зрозумілим ще й те, що дійсний вплив держави на економіку далеко не завжди можна оцінити за формальними показниками. Оперуючи цифрами, що характеризують масштаб або сферу державного впливу, ми неминуче залишаємо поза увагою безліч змінних, поєднання яких визначає саму можливість успішної реалізації державних функцій – силу держави проводити економічну політику.

Дійсно, коли взяти таку країну, як Японія, то в ній державні видатки по відношенню до ВВП порівняно з рядом європейських країн і США виявляються значно меншими. У той же час, сильний вплив цієї держави на економіку, хоча й за правилами досить специфічними і характерними виключно для японців, – загально визнаний у світі факт. Те

саме можна сказати і про США, в яких існує система обмеженого державного управління, що базується на досить звуженій сфері державної активності. Всередині цієї сфери структура американської держави жорстка: вона має на різних рівнях – федеральному, штатів, місцевому – цілий спектр силових структур, що забезпечують виконання законів від правил дорожнього руху до ринкових угод. При цьому і японська, і американська моделі відзначаються високими показниками економічного й соціального розвитку, що являють собою прямий наслідок координаційного ефекту.

Тому, на нашу думку, при дослідженні співвідношення ринку і держави необхідно оперувати не тільки кількісними параметрами оцінювання державної участі в економіці, які вказують на сферу її впливу, окреслену функціями з регулювання економічної діяльності. Важливим є також визначення факторів, що сприяють або не сприяють зростанню можливостей інститутів ринку й держави впливати на прийняття економічних рішень і, тим самим, забезпечувати координацію. Як справедливо зазначає Р. Хігс, «Щоб зрозуміти зростання Великого Уряду, необхідно вивчити причини, які привели до розширення повноважень держави. Ні податки, ні державні видатки, ні зайнятість не виявляють суті Великого Уряду. Вони – лише його результат. Джерело видатків – державна влада... Сутність – у масштабах повноважень, спрямованих на прийняття економічних рішень. Якщо немає повноважень – немає ні податків, ні витрат. Важлива влада над розміщенням ресурсів. Кількісні показники, надаючи певну інформацію, не досить близько співвідносяться, а іноді й зовсім ніяк не співвідносяться з глибинною сутністю держави, тобто з її правом на здійснення примусу» [16, с.73]. Практично аналогічний висновок робить і Ф. Фукуяма, виділяючи в окремий параметр дослідження механізмів координації категорію «сила держави». Учений стверджує, що цілком «...ясно, чим відрізняється сфера державного впливу, яка передбачає, що на державу покладаються певні функції та цілі, і сила державної влади або її здатність планувати й проводити політичні курси та забезпечувати дотримання законів чесно й відкрито» [17, с.21].

Для виокремлення й кількісного виміру частки держави у механізмі координації національної економіки недостатньо застосовувати відомі неокласичні методики, які зводяться до встановлення частки податків або державних видатків у ВВП, оцінки кількісного значення виконання державою економічних функцій, визначення збиткового податкового тягаря, оцінка державного боргу, визначення частки державних службовців у зайнятості тощо. Ці методики спрямовані на оцінювання кількісних параметрів сфери державного впливу, окресленої функціями з регулювання економіки. Для визначення частки держави у механізмі координації слід вимірювати не масштаб економічних функцій держави, а її силу, тобто той вплив, який вона реалізує щодо примусу суб'єктів економічної діяльності до виконання правил, тобто забезпечення господарського порядку.

Це знаходить свій прояв у здатності уряду створювати закони й забезпечувати їх дію; мобілізувати податки й ефективно їх використовувати з метою реалізації державних економічних функцій і завдань економічної політики; забезпечувати ефективно поєднання принципів економічної свободи й необхідності адміністративного впливу на діяльність економічних агентів; впливати на процес формування економічної свідомості нації; здійснювати владний контроль над економічними ресурсами в межах національної економіки. Саме ці параметри характеризують результативність й ефективність виконання державою покладених на неї функцій і, водночас, відображають її здатність прозоро та якісно втілювати в життя власну економічну політику.

З огляду на ефективність держави в українському суспільстві слід зазначити, що вона є занадто слабкою, щоб реалізовувати покладені на неї економічні функції. Тому, незважаючи на сам факт значного масштабу втручання держави в економічні процеси, реформи слід спрямовувати на підвищення її сили. Як вважається, тільки завдяки такій політиці можна досягти високого координаційного ефекту в суспільстві.

Література.

1. Стігліц Дж. Економіка державного сектора: пер. з англ. А. Олійника, Р. Скільського / Дж. Стігліц. – К. : Основи, 1998. – 854 с.
2. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М. : Гелиос, 2002. – 352 с.
3. Keynes J. M. Democracy and Efficiency New Statesman and Nation / J. M. Keynes. – L., 1939. – 146 p.
4. Розмаинский И. В. К формированию посткейнсианской теории государства / И. В. Розмаинский // Terra economicus. – 2010. – Т. 8. – № 1. – С. 13–26.
5. Фридман М. Капитализм и свобода (отрывки из книги) / М. Фридман // Экономика и организация промышленного производства. – 1991. – № 7(205). – С. 16–30.
6. Серегина С. Роль государства в экономике. Синергетический поход / С. Серегина. – М. : Дело и сервис, 2002. – 288 с.
7. Павлов К. В. Волнообразность переходных процессов в экономике / К. В. Павлов // Общественные науки и современность. – 1998. – № 1. – С. 5–12.
8. Хайек Ф. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Ф. Хайек. – М. : ИРИСЭН. – 2006. – 644 с.
9. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der verstehenden Soziologie / M. Weber // Johannes Winkelmann. – 1985. – № 4. – 231 p.
10. Великая трансформация К. Поланьи: прошлое, настоящее, будущее / под общ. ред. О. И. Ананьина. – М. : ГУ ВШЭ, 2006. – 406 с.
11. Экономическая история мира. Т. 3. Европа / под ред. М. В. Конотопова. – 2-е изд. – М. : Дашков и К, 2008. – 352 с.
12. Осадчая И. Государство в постиндустриальной экономике и социал-демократия / И. Осадчая // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 7. – С. 79–88.
13. World Economic Outlook. Regional Economic Outlook: Asia and Pacific. – May, 2009. – p.102 [Электронный ресурс] World Economic and Financial Surveys. – Режим доступа: [www/ URL: http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2009/apd/eng/areo0509.htm](http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2009/apd/eng/areo0509.htm). – 24.12.2009. – Загол. з екрана.
14. Brenner R. Labyrinths of Prosperity Economic, Follies, Democratic Remedies / R. Brenner. – N. Y. : Ann Arbor, 1994. – 234 p.
15. Хиггс Р. Кризис и Левиафан: поворотные моменты роста американского правительства / Роберт Хиггс. – М. : Ирисэн; Мысль, 2010. – 500 с.
16. Харви Д. Краткая история неолиберализма. Краткое прочтение: пер. с англ. Н. С. Брагиной / Д. Харви. – М. : Поколение, 2007. – 288 с.
17. Фукуяма Ф. Сильное государство: управление и мировой порядок в XXI веке / Ф. Фукуяма. – М. : АСТ Москва; Хранитель, 2007. – 220 с.

СИЛА ГОСУДАРСТВА КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ОЦЕНИВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВЫПОЛНЕНИЯ ПРАВИТЕЛЬСТВОМ СВОИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ

А. Н. Пилипенко, д. э. н., профессор, ГВУЗ «Национальный горный университет»

В статье создано концептуальное основание выделения понятий «сила государства» и «сфера государства», которые позволяют разграничить виды деятельности правительства, нацеленные, с одной стороны, на координацию экономической деятельности, а с другой – на выполнение экономических функций, связанных с управлением предоставленными в распоряжение государства ресурсами. На основе концепции волнообразного характера взаимодействия государства и рынка выделены регулирующие функции государства и собственно координационные. В хронологическом измерении доказана периодичность ослабления и усиления координационных функций государства при постоянном расширении регулирующих.

Ключевые слова: сила государства, сфера государства, координация экономической деятельности, экономические функции государства, координационные функции государства, взаимодействие государства и рынка.

FORCE OF STATE AS AN INDICATOR OF
ESTIMATING THE EFFECTIVENESS OF GOVERNMENTAL PERFORMANCE OF ITS
ECONOMIC FUNCTIONS

H. M. Pylypenko, D.E., Prof., SHEI «National Mining University»

The conceptual basis of identifying the definitions «force of state» and «sphere of government» is created, which makes it possible to separate the kinds of governmental activities that are aimed at the economic activity coordination, on the one hand, and at the execution of the economic functions connected with governing the recourses given to government, on the other hand. On the basis of the wave-like concept of the government-market interaction, the regulating and coordinating functions of the state are identified. The regularity of attenuation and intensification of the coordinating functions of the government in conditions of constant expansion of the regulating functions is proved in a chronological dimension.

Keywords: force of state, sphere of government, economic activity coordination, economic functions of government, coordination functions of government, state and market interaction.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Задосю А. О.

Надійшла до редакції 27.05.2016.